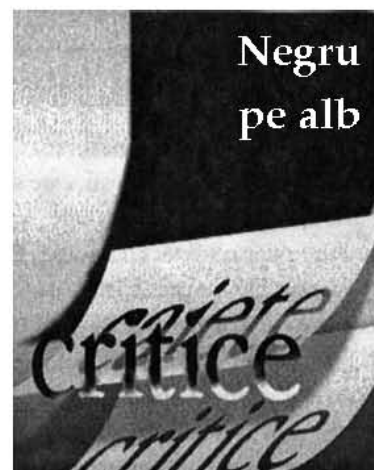

N. GEORGESCU

Ioana Bot și *pathema* eminesciană

Abstract

The author speaks about the argumentation scarcity that Ioana Bot has in her article from the collective book "Mihai Eminescu, poet național român. Istoria și anatomia unui mit cultural" (2001). N. Georgescu identifies the errors made by Ioana Bot and considers her study an untrustworthy reference.

Keywords: M. Eminescu, Ioana Bot, myth, argumentation errors

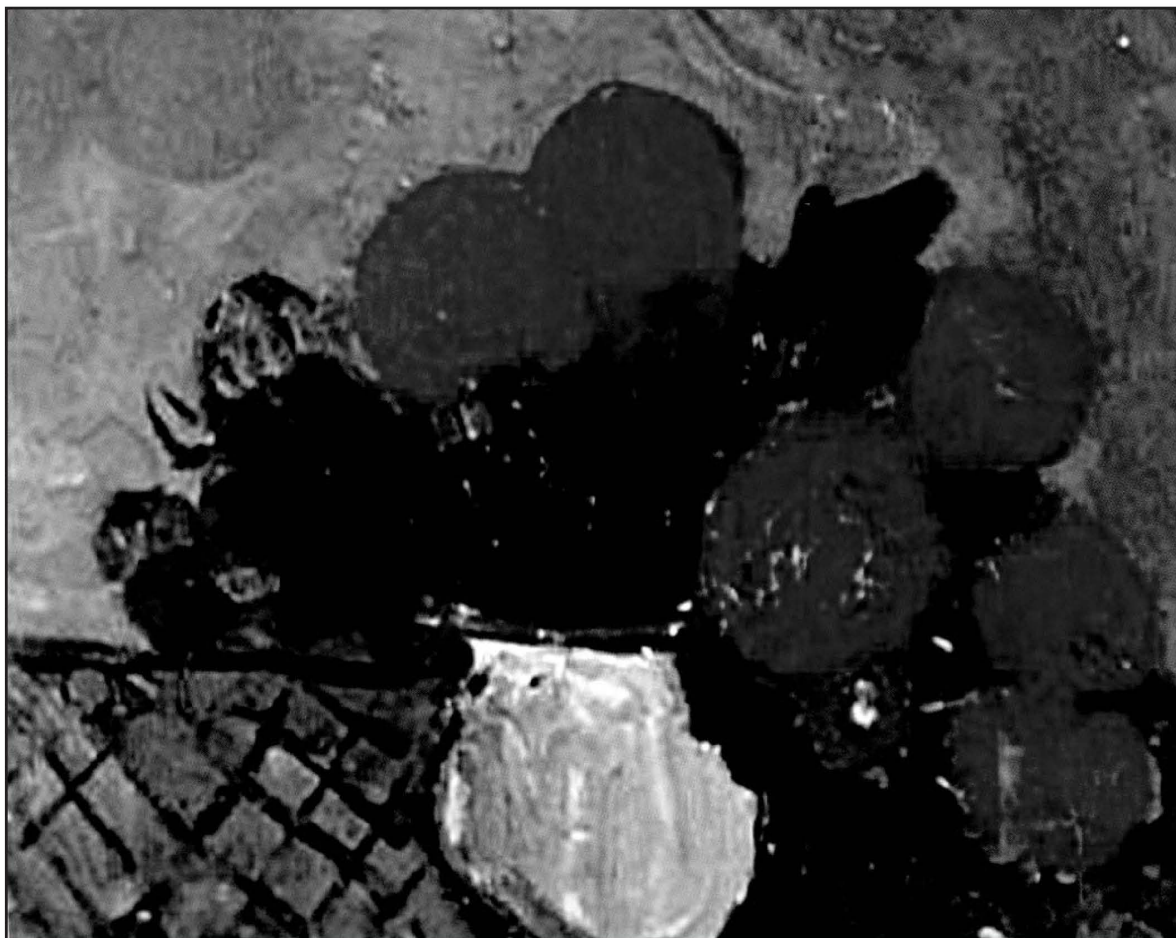
Atingându-mă în trecere de numele D-nei Ioana Bot în legătură cu reacția dumisale la facsimilarea manuscriselor eminesciene, îmi revăd, din scrupule de atelier, fișele pe care mi le-a prilejuit – și revin asupra clasificării în care am încadrat-o (desigur, provizoriu). „Puținiștii” sunt, pentru mine, cei care excelează cu câte puțin din toate; le-am dat numele de la cărțile unor specialiști care se ilustrează, de regulă, în alte domenii decât acela al specialității lor, dar câștigă un argument al autorității „la ei acasă”. Puține, subțiri, aducând în domeniul limbii, de pildă, informații de peste tot („Puțină aritmetică” etc.), cenzurând acerb, citând enorm din autori cât mai îndepărtați și necunoscuți, bazându-se pe conceptele altora, pe schemele și teoriile altora pe care le adaptează la realități despre care scriu, câștigând notorietate și exercitându-și-o energetic etc. (voi mai reveni asupra definiției; Sextil Pușcariu are sinteze monumentale despre „Limba română”, D. Caracostea a scris „Expresivitatea limbii române”, o carte de referință, Al. Rosetti are „Istoria limbii române”, Iorgu Iordan însuși are tratate despre limba română exemplare – dar, contemporanul lor, specialistul, cenzurează cu recenzii, note, emisiuni de radio, referate editoriale etc...). Puținiștii sunt neapărat enciclopediști – și în cultura noas-

tră, care a ratat definitiv, pare-se, momentul enciclopedist al secolelor al XIX-lea-al XX-lea, sunt foarte stimați, respectați, chiar temuți pentru aerul de erudiți pe care și-l cultivă cu mare grijă.

De ce-am inclus-o pe Ioana Bot în categoria „Puținiștilor”? Iată de ce: din anul 2001, de când a scos cartea aceea fulgurantă: *Mihai Eminescu, poet național român, Istoria și anatomia unui mit cultural* (Ed. Dacia) o tot aștept să revină cu precizări, cu sinteze cât de cât cuprinzătoare, cu îndreptări cel puțin – și văzând că marea creația a dânzei a devenit, apoi, pipeta cu otravă din revista „Dilemateca” i-am făcut această imagine de așteptare. Să ne înțelegem: eu îi accept și chiar îi respect pe așa-zișii detractori ai lui Eminescu pentru un singur lucru, că nu-l citează pe Eminescu. Atâta timp cât stau departe de opera lui, pot zice orice pe de lături, discută imagini și se sting în zona epifenomenelor. Pe de altă parte, atunci când îți iei acest rol de demolator îți revine o responsabilitate deosebită, aceea de a pune ceva în loc. Și comuniștii au dărâmat palate – dar au pus în loc blocuri de locuit. Evident că plâng pentru Muzeul Simu, mai ales când văd acoperișul în zig-zag al Magazinului Eva care i-a luat locul, pentru casa lui Titu Maiorescu din aceeași zonă, pentru palatul lui Lascăr Catargiu tot de pe

acolo – dar, repet, există ceva în loc. De aceea tot aștept ca un T.O. Bobe să-și construiască opera, de pildă – și n-o văd. Acea responsabilitate se răsfărge și asupra Ioanei Bot întrucâtva – și iarăși o aștept să iasă din zona cărților tip „lamă de ras” și să vină cu studii serioase care să ne responsabilizeze și pe noi. Cu picătura de otravă pusă din pipetă la locul și timpul oportun nu se dizolvă calea ferată, nici autostrada, chit că sunt ele de modă veche și nu-ți plac... Până una-alta, revăd fișele mai vechi la cartea amintită a dânsi, și în cele din urmă – repet: pentru că am citat-o într-un context eminescian – recitesc cele 80-90 de pagini care-i aparțin în propriu. Se comportă ca un puținist tipic în acțiune. Alege cele mai năzbătioase întâmplări de dinainte de 1989 pentru a argumenta că în anii comunismului s-a forjat un mit ideologic al lui Eminescu, face afirmații cel puțin șocante, avansează teorii uluitoare și oferă interpretări de-a dreptul vulgare. Astfel, printre aberațiile comuniste de final ar fi și acestea: „Marile sărbători destinate comemorării voievodului Mircea cel Bătrân, organizate de oficialitățile ceaușiste la scara enormității dezlănțuite în 1988-1989, au readus în atenția tuturor *Scrisoarea III*, frecvent invocată, recitată etc. Înainte de orice altceva, i se pare semnificativ că un poem romantic de la sfârșitul secolului al XIX-lea, iar nu vreun studiu de specialitate, oferea «narațiunea majoră» a figurii istorice comemorate. Dar, prin versurile lui Eminescu, Mircea afirmă, în monologu-i exemplar, că își apără țara cu o metaforă pe care orice școlar român o cunoaște pe de rost: patria este „sărăcia, și nevoile, și neamul”. În condițiile economice dure ale României vremii, sărăcia figura printre cuvintele nedorite sau chiar interzise de propaganda oficială, care s-a grăbit să îl înlocuiască, în toate situațiile (televiziune, spectacole, afișe, lozinci etc.) cu altul. Alegerea nu era foarte vastă, din cauza structurii metrice a versului: au găsit libertatea („Eu îmi apăr libertatea, și nevoile, și neamul...”). În noua sa versiune, textul eminescian s-a bucurat de un succes nedorit de autorități și a provocat

numeroase glume, pentru că toată lumea înțelegea substituirea cuvântului incriminat ca pe o mărturisire involuntară a stării dezastruoase a economiei socialiste românești. Redusă la tăcere, „scoasă” dintre semele eminesciene ale identității naționale, sărăcia se vedea de fapt pusă sub accent, într-o utilizare a mitului contrară voinței oficiale” (p.58-59). Sofistica merge, dar argumentația curge din eroare în eroare. Pe ce se bazează? Cine să fi înlocuit un cuvânt din „monologul” lui Mircea? N-am văzut, n-am auzit, n-am citit; poate la vreo serbare câmpenească prin cine știe ce sat pierdut de lume să se fi întâmplat asta (acest tip de textualism cărtărescian se practica în epocă). Până atunci însă d-na Ioana Bot trebuie să știe că este vorba de un „dialog” între Mircea și Baiazid. Versul eminescian este așa: „Eu? Îmi apăr sărăcia și nevoile și neamul...” iar poetul folosește figura retorică numită antiteză: Apusul lupta pentru glorie – în timp ce eu, Mircea, duc o luptă de apărare; ei voiau să cucerească (lauri, de pildă) – eu vreau să păstrez ce e al meu. Cum se numește când iei dintr-o relație un termen și-l exhibi ca generalitate?... Dacă, apoi, „orice școlar român” deduce, de aici, că patria înseamnă „sărăcia, și nevoile, și neamul” (neapărat cu aceste virgule categoriale ale Ioanei Bot; un textualism „à la roumaine”, cum îi place dânsi să zică, dar punctual) – este cel puțin vina profesorilor de literatură română că nu-i spun, la ore, despre Lisimah și Dromihete, din antichitate, la care face aluzie aici Eminescu (în *Scrisoarea III* poetul citează mult din Herodot și Eschil, marca identitară a lui Baiazid fiind Xerxes; dacă nu știi, mai bine nu te bagi). Poate că nu știe, bietul profesor... Dar o enciclopedistă ca Ioana Bot – se lasă depășită în materie de informație de „activiștii de partid”?! Dânsa l-a editat, parcă, sau a scris o carte despre Dimitrie Caracostea – care, nu este așa, are un text devenit referențial despre *Scrisoarea III*. Cred că nu vrea, cu acest exemplu inventat, decât să-i cante-n strună d-lui Nicolae Manolescu, acela care s-a sesizat primul după 1989 că e cam nepotrivit să aperi sără-

cia... Latinii au pentru asta un proverb, care se prescurtează acronimic așa: a.a.f.

Recunosc, este atipic pentru un puținist să folosească informații după ureche, această „semă” n-o prinde pe d-na Ioana Bot, trebuie să regândesc clasificarea. Și nici următoarea fișă a mea nu semantizează această direcție. Zice, așadar, autoarea că mitul Eminescu a fost și mai mult ideologizat, adică dinspre Evul Mediu s-a sărit tocmai în antichitate: „Subordonarea mitului la «nebunia tracismului», iscată de Ceaușescu în ultimul deceniu al dictaturii, ar fi un alt caz demn de atenție, cu atât mai mult cu cât oferă prelungiri insolite în peisajul postcomunist, al economiei de piață: după ce mitologiile traciste ale discursului oficial își apropiaseră creațiile poetice eminesciene de pretext dacic (*Sarmis*, *Gemenii*, *Rugăciunea unui dac*, *Decebal*) și onomastica inventată de poet (până la a crea linia de confecții „Sarmis” pentru bărbați și

„Tomiris” pentru femei, în materie de „îmbrăcăminte sport pentru oraș”, cum erau numite în anii 80 pufoaicele), după așadar asemenea interesante avatururi, astăzi ne întâmpină firma de mașini pentru grădinărit „Sarmis (mașini de tuns gazon, pompe arteziene, hidrofoare etc).” (p.58). Aici se citează un pliant publicitar scos de un magazin cu numele „Sarmis” prin 1998. D-na Ioana Bot vrea să acrediteze pentru tinerii de azi ideea că Ceaușescu citea și cita din *Sarmis* (!!) din *Gemenii* (??!) etc. Ba mai mult chiar: că atât de adânc a reușit acest Ceaușescu să implanteze aceste nume din „onomastica inventată de poet” în rândul comuniștilor, încât nici după 10 ani de la căderea comunismului ele n-au ieșit din mentalul colectiv! Dar e o aberație: Sarmis și Sarmisegetura se cunosc din povești și legende de Alexandru Mitru, de pildă (sau Eusebiu Camilar etc.) nu trebuia să citească cineva postumele eminesciene ca să le

descopere. Tomiris e din Herodot: regina massageților l-a bătut și l-a ucis în luptă pe Cyrus, regele perșilor E pomenită de Mirton Costin în poemul *Viața Lumii*. Rușii, armenii, georgienii etc. o revendică pentru geografia lor (lupta cu Cyrus a avut loc pe lângă Marea Caspică, între fluviile Amâr-Daria și Sâr-Daria) – și dacă de pufoaice va fi fiind vorba la fabrica amintită, care sunt haine rusești, desigur că putea să se inspire din „onomastica inventată de Eminescu” în egală măsură un sovietic bine intenționat, inginer textilist cu simț enciclopedic în sânge. Tomiris a avut și un fiu, Spargapeithes pe numele lui: după raționamentul d-nei Ioana Bot ar rezulta că de la el s-a inspirat Nina Cassian, în același regim comunist, când a inventat limba spargă, tot pentru a exacerba mitul lui Eminescu. E ca în bancul cazon (un soldat se trezește întrebând din grad în grad ce legătură este între Ave Cezar și Ave Maria – iar în cele din urmă un colonel găsește răspunsul în fața subordonaților: „- Mă, dar proști mai sunteți! Cum, mă, să nu știți?! Erau soț și soție, au avut și un fiu, Aveasanul!”). – Vreau să spun că bășcălia d-nei Ioana Bot invită la reacții simetrice. Foarte instruită în zona teoretică, unde citează o bibliotecă întreagă de scriitori francezi, americani și români pentru definirea mitului (deoarece, noi neavând o enciclopedie, i se oferă prilejul de a epata prin erudiție – și nu-l scapă o clipă) – când trebuie să se racordeze la temă gafează.

Sunt și gafe subliminale în discursul d-nei Ioana Bot, care mi se par chiar interesante pentru un studiu psihologic, mai ales că se repetă. O dată (p. 92, nota), vorbind de misticism, beatificarea lui Eminescu, mistere orifice, texte evanghelice ce-l privesc pe poet etc., citează un „studiu lămuritor” al profesorului Ștefan Cazimir, care aduce noutăți importante (demonstrând, cu exemple de text, că G. Călinescu a fost nevoit să-și cenzureze după 1945 *Viața lui Mihai Eminescu* renunțând la unele sintagme cu iz naționalist sau reformulându-le „proletar”) – și exclamă: „Revelațiile sale, de ordinul istoriei literare, sunt esențiale...”. Vrea să

spună „revelațiile”, sau „sunt relevante etc. – dar îi stă pe limbă vocabularul misticoiod în care a plonjat. Altă dată (p. 35) îl citează pe Eminescu... îndreptându-l gramatical într-o manieră inacceptabilă (dar în consens cu puținistul generic, acela care îndreaptă tacit enunțurile altora... ca să-i menajeze). Este a doua oară (și ultima) când citează din opera poetului – după ce, mai sus, am văzut interpretarea „monologului exemplar” al lui Mircea („onomastica inventată de poet” n-o socotim, pentru că nu citează versurile) – desigur, un text cunoscut, dar astfel: „Și când propria ta viață singur n-o știi pe de rost, / O să-și bată alții capul s-o pătrunză cum a fost? / Poate vrun pedant cu ochii cei verzui, peste un veac, / Printre tomuri brăcuite așezat și el, un brac, / Aticismul limbii tale o să-l pună la cântari, / Colbul ridicat din carte-ți l-or sufla din ochelari / Și te-or strânge-n două șiruri, așezându-te la coadă, / În vreo notă prizărită sub o pagină neroadă. / Poți zidi o lume-ntreagă, poți s-o sfărâmi...orice-ai spune, / Peste toate o lopată de țărână se depune.” Ce-l șochează, aici, pe gramatician? – Desigur, dezacordul: „O să-și bată alții capul” (din fericire, nici o ediție eminesciană nu-l gramaticalizează; în epocă acest acord era facultativ – și, în plus, aici este vorba de expresie de limbă înghețată ca atare, dacă am vrea să facem acordul ar trebui, eventual: „or să-și bată alții capetele”, cu sensul chiar propriu, ceea ce este absurd). D-na Ioana Bot îl acceptă, cum vedem. Chiar în reluare are singularul: „Aticismul limbei tale o să-l pună la cântari...” – dar imediat mai jos acceptul dânzei se răzbună subliminal de două ori: „Colbul..l-or sufla (...) și te-or strânge” (Eminescu are normal, logic: l-o sufla, te-o strânge, pentru că s-a concentrat asupra unuia singur). În limbaj freudian, asta ar putea să denote o proprietate exacerbată asupra textului și temei, o „apropriere” (termen recurent la Ioana Bot) – și încă mai mult: sentimentul apartenenței la un grup, la un „noi” – deci, o „nostrificare” (iarăși: termen recurent la Ioana Bot). Simplu, filologic, indică primul contact cu textul scris și lipsa de respect pentru poezia eminesciană.

Stilistic, în fine, ar fi vorba de un textualism de felul celui incriminat pentru „libertatea” în loc de „sărăcia”.

Cu o „apropriere” exacerbată a temei avem de-a face aproape la tot pasul în studiul d-nei Ioana Bot. Ea face, de pildă, propria ei istorie a receptării lui Eminescu – împotriva tuturor s-ar putea zice și cu afirmații nesusținute nici măcar prin trimiteri la pliante. Ce aflăm din această istorie „nostri-ficată” a Ioanei Bot? De pildă, că N. Iorga „descoperă” scrierile jurnalistice ale lui Eminescu pe care le editează (prima ediție datează din 1905 și îi aparține lui Ioan Scurtu, a doua – din 1914, este realizată de A.C. Cuza) (p. 52). Fals! Prima ediție a jurnalisticii lui Eminescu îi aparține lui Grigore Păucescu, Iorga a colaborat cu G.T. Kirileanu la o ediție scoasă la „Văleni de Munte”, I. Scurtu a colaborat, pentru ediția sa, cu Titu Maiorescu și P.P. Carp (aceștia i-au indicat, după colecțiile lor, textele eminesciene), după I. Scurtu este notabilă ediția lui Victor Verzea din 1910 care a furnizat material pentru polemica dintre liberali și conservatori din 1911 (polemică pe care d-na Ioana Bot o citează după un excelent studiu al Marinei Vazaca, fără a observa, însă, trimiterile exacte ale acesteia) etc. etc. Mai departe, tot despre N. Iorga: „Rațiunile politice vor dobândi câștig de cauză asupra interesului specialistului, în problema manuscriselor eminesciene”. Iarăși fals, autopenarea nu citează, e absurd să vedem „rațiuni politice” în campania academică a lui Iorga pentru editarea oricărui rând din Eminescu. N. Iorga este acela care a rostit propoziția memorabilă: „Când intru în Academie, eu mă dezbrac de haina politică”.

Pentru perioada interbelică, d-na Ioana Bot distinge „trei trăsături definitorii ale funcționării mitului eminescian”, și acestea ar fi: „Utilizarea politică a acestuia, exploatarea caracterului global și irațional, ca și componentele naționaliste”; „Asocierea definitivă a problemei Eminescu aceleia a identității naționale românești...”; „Retorica religioasă utilizată pentru a invoca mitul...”. Dacă ne-ar spune pe ce se bazează... În

perioada interbelică s-au elaborat marile ediții ale operei poetice eminesciene: Perpessicius, C. Botez, G. Călinescu, D. Murărașu, I. Crețu chiar – ședea la rând în cabinetul de manuscrise de la Biblioteca Academiei Române să parcurgă caietele, se consultau unii cu alții, și le dădeau (luau) din mână unii altora: *elaborau*, acesta este cuvântul, acum s-a edificat mitul laboratorului eminescian, acum s-a înțeles și s-a explicat că aceste foi manuscrise sunt unice în cultura noastră, pentru că reprezintă viața vie a unui creator înghețată brusc la un moment dat (28 iunie 1883) în totalitatea ei. Sunt emoționante de-a dreptul relatările lui Pompiliu Constantinescu despre această atmosferă de laborator din jurul caietelor eminesciene (vezi mai ales articolul său „Să facem dintr-o necropolă – o acropolă”). Ce ne tot vorbește d-na Ioana Bot despre „caracterul global și irațional” al mitului Eminescu? Cu vorbele lui Maiorescu însuși: în lături, nu este în chestie!

Rar mi-a fost dat să parcurg texte cu atâtea inexactități, lacune informaționale, partipriuri. D-na Ioana Bot luptă cu o tenacitate infantilă să schimbe o realitate care este foarte puternic configurată altfel decât o vede dânsa. Vorbește în câteva rânduri de „cercetare”, „cercetarea noastră”. Poate așa se numește la „ei” bășcălia. Nu poți să faci dintr-o stâncă – nici castel de nisip, nici grămadă de noroi. E stâncă, și gata. Avem bibliografii, există studii, documentele sunt încă în arhive și biblioteci. Dânsa încearcă, și aici ca și în „Dilemateca”, să dizolve șinele de cale ferată cu... pipeta de otravă. Cred că este o inadecvare în fișele mele: nu între „puținiști” trebuia s-o încadrez, ci la imitatorii acestora. Orice umbră are pen-umbre, în fond. Cât despre facsimilarea manuscriselor eminesciene, împotriva căreia se ridică acum, acțiunea crește din acea atmosferă de laborator creată în jurul lor în perioada interbelică: este cel mai frumos vis al culturii române, un mit adevărat, încheiat, împlinit. Corabia s-a desprins de țărm, această hulă pe uscat n-o mai poate opri. Otrăvești marea cu pipeta...